

પૂજ્ય લાલચંદભાઈના પ્રવચનો શ્રી સમયસાર ગાથા - ૩૫૬ થી ૩૬૫ સેટીકાની ગાથા

તા:- ૧૭-૮-૮૭, પ્રવચન નં:- ૪ a

Version 2

(This pravachan continues from Pravachan 3)

શ્રોતાઓને સાથે રાખીને, એને કાંઈ વિચાર કરવાનો નથી. શ્રોતાઓને ઊભા રાખે છે કે ચાલો બેસો, આપણે ચર્ચા કરીએ. ચૂનો સફેદ છે કે ભીંત સફેદ છે? આપણે વિચારીએ. આહાહા! જીતુભાઈ! આપણે સાથે બેસીને વિચારીએ. એવું છે કે ઊભા રાખેને તો સાંભળવા તો બેસે. 'તું ખોટો છો, ભીંત સફેદ નથી' (જો એમ કહીએ) તો ઓલો ભાગી જાય. તો ભાગી જાય એ પણ જ્ઞાનીને પોસાય નહીં અને ખોટું માને એ પણ પોસાય નહીં. સાચું માને એ પોસાય. તો સાંભળે તો સાચું માને. કોઈક તો પકડશે ને, બધા ન પકડે તો કાંઈ નહીં.

વિચારીએ.., એમ કહે છે. 'અહીં વિચારવામાં આવે છે:-...'; વિચારવામાં આવે છે. 'જો ખડી...' એટલે ચૂનો, 'ભીંત-આદિ પરદ્રવ્યની હોય તો...', એટલે ભીંત સફેદ થઈ ગઈ હોય તો 'શું થાય...', એ આપણે વિચારીએ. કારણ કે તું કહે છે કે ભીંત સફેદ થઈ ગઈ છે. 'તું ખોટો છો'- એમ એમણે ન કહ્યું. બેસ, વિચારીએ આપણે. વિચારીએ, બેચ પરસ્પર વિચાર કરીએ. પછી છેવટે તમને વ્યાજબી લાગે તો અમારી વાત સાચી માનજો. વિચારીએ. આહાહા!

જ્ઞાની કોઈનો તિરસ્કાર ન કરે. કહેશે આગળ. જ્ઞાની તો ભાઈ, આહા! એ તો કરુણાના સાગર. કરોડપતિ આવ્યા હોય તેને ન કહે કે ક્યાંથી આવ્યા ને શું? પણ મેલોઘેલો કપડાવાળો કોઈ હોય, થાકેલો હોય, હિંદીભાષી ભાઈ પાંચસો કિલોમીટરથી આવ્યો હોય, મેલોઘેલો એકદમ, દાઢી રાખેલી હોય. આવે દર્શન કરવા, "ભાઈ!" એમ પ્રેમથી (કહે) "ભાઈ! ક્યાંથી આવો છો?" ત્યાં તો તેનો થાક ઉતરી જાય. (એને એમ થાય કે) 'આહા! આવા મહાપુરુષ! અમે તો જાણતા (ન) હતા કે આ કેમ હશે ને, દર્શન કરવા જાશું તો રજા લેવી પડતી હશે ને? આ શું હશે? આ તો જેટલી અમે વાત સાંભળી એ બધી ખોટી! આ મહાપુરુષ તો કહે છે કે, ભાઈ...! ક્યાંથી આવો છો?' ત્યાં તો એને સવાશેર લોહી યડી જાય. આપણી ગુજરાતી ભાષામાં. 'કે આ ગામથી અમે આવીએ છીએ.' 'બપોરે ત્રણથી ચાર વ્યાખ્યાન છે હો! સાંભળજો.' વાહ! આવકાર આપ્યો. આવનારને મુમુક્ષુ જીવને આવકાર આપ્યો. કેમકે બધા આત્મા ભગવાન છે. આહાહા! કોઈને પર્યાયથી ન જો. સ્ત્રી નથી ને પુરુષ પણ નથી. કોઈ ધનવાન નથી અને કોઈ ગરીબ પણ નથી. કોઈ રાજા કે રંક નથી. બધા આત્મા ભગવાન છે. સાંભળવા માટે આવ્યો છે તો કાંઈક પણ બે શબ્દ લઈને તેને ગામ જશે. ખાલી હાથે આવ્યો છે, ખાલી મુઠ્ઠીએ આવ્યો છે અને ભરી મુઠ્ઠીએ જશે. જન્મે ત્યારે, આહાહા! આવ્યો હતો ખાલી મુઠ્ઠીએ, ખાલી હાથે અને કાંઈક પણ તત્ત્વ લઈને જશે.

માટે આચાર્યભગવાન કહે છે ચાલો વિચારીએ, બેસો. બેસાડે છે હવે તેને. અજ્ઞાની જીવને

બેસાડે છે. ચાલો વિચારીએ. જો ખડી, તને એમ લાગે છે કે ભીંત સફેદ થઇ ગઇ, તો ચાલો વિચારીએ. **'જો ખડી ભીંત-આદિ પરદ્રવ્યની હોય તો શું થાય તે પ્રથમ વિચારીએ: 'જેનું જે હોય તે તે જ હોય,...'** મહાસિદ્ધાંત. આહાહા! **'જેનું જે હોય તે તે જ હોય...'**. જેમકે સફેદપણું ચૂનાનું હોવાથી સફેદપણું તે ચૂનો જ છે. ખટાશ લીંબુની હોવાથી ખટાશ તે લીંબુ જ છે. કે દાળ છે? દાળમાં પડેલું લીંબુ, દાળમાં પડેલું લીંબુ. જે ખટાશ છે તે દાળની છે કે લીંબુની છે? સાચું બોલજો બધા. દાળ ખાટી નથી? ના. દાળ ખાટી નથી તો ભીંત સફેદ નથી. તો જ્ઞાન પરને જાણતું નથી. આહાહા! ત્યાં બધાને લઇ જાવા છે. કહેવાય દાળ ખાટી, પણ ખરેખર દાળ ખાટી નથી, શાક ખાટું નથી, લીંબુ ખાટું છે.

'જેનું જે હોય તે તે જ હોય,...' મહાસિદ્ધાંત! આહાહા! ગળપણ ગોળનું હોવાથી, થવાથી નહીં, હોવાથી. ગળપણ ગોળનું હોવાથી, થવાથી નહીં, હોવાથી. ગળપણ તે ગોળ જ છે. ગળપણ તે ગોળ જ છે. હવે ગળપણ તો એક તેનો અસાધારણ ગુણ હતો. પણ ગુણ ઉપરથી ગુણી ઉપર લઇ ગયા. ગળપણ ગોળનું હોવાથી, ગળપણ તે ગોળ જ છે. ગળપણ ઉપરથી ગોળ ઉપર લઇ ગયા. ગળપણ ઉપરથી (ગોળ ઉપર લઇ ગયા). એમ આત્માનું જ્ઞાન હોવાથી, આત્માનું જ્ઞાન થવાથી નહીં. આત્માનું જ્ઞાન હોવાથી બધા આત્માને આત્માનું જ્ઞાન થાય છે. બધા આત્માઓને વર્તમાનમાં, કૂતરા, બિલાડાઓને, એકેન્દ્રિય, બે ઇન્દ્રિયને, નિગોદના જીવને જે જ્ઞાન પ્રગટ થાય છે, તે જ્ઞેયનું નથી પણ જ્ઞાયકનું છે, આત્માનું છે. **'જેનું જે હોય તે તે જ હોય...'** મહાસિદ્ધાંત!

હવે **'જેનું જે હોય તે તે જ હોય...'** કોઇ સાકરનું દ્રષ્ટાંત લ્યે, લીંબુનું દ્રષ્ટાંત લ્યે. દ્રષ્ટાંત પણ આત્માનો આપે છે. દ્રષ્ટાંત પણ આત્મા (સમજવા માટે છે). જેમ કે લીંબુ ને ગોળ છે ને એ તો ક્ષણિક પર્યાય છે. એ તો મૂળ દ્રવ્ય નથી. એટલે એ તો ફરી જાય. ગોળ હોય એ અફીણ થઇ જાય અને અફીણ હોય તે ગોળ થઇ જાય. બાકી ગોળ અને અફીણ એ તો પર્યાયાર્થિક નયનો વિષય છે. અહીંયાં તો કહે છે કે દ્રષ્ટાંતમાં એમ આપે છે કે... સમજાવવો છે આત્મા અને દ્રષ્ટાંત આપે છે આત્માનું. પણ સમજાવવો છે આત્મા તો દ્રષ્ટાંત આત્માનું કેવી રીતે? કહે છે કે તને સમજાશે. તને સમજાશે.

'જેમ...', જેમ એટલે દ્રષ્ટાંત. **'જેમ આત્માનું જ્ઞાન હોવાથી...'**, જ્ઞાન થવાથી નહીં. આહાહા! આત્મા જ્ઞાનમય છે. અને આત્મામાં આત્માનું જ્ઞાન પ્રગટ થયા જ કરે છે. અને પ્રગટ થયેલું જ્ઞાન આત્માને પ્રસિદ્ધ કર્યા કરે છે. આત્મામાંથી આત્માનું જ્ઞાન પ્રગટ થાય છે. એ જ્ઞાન આત્માની સાથે તન્મય છે. તેથી એ જ્ઞાન આત્માને પ્રસિદ્ધ કરતું ઉદયરૂપ થાય છે. માટે કહે છે કે **'જેમ આત્માનું જ્ઞાન હોવાથી...'**, આત્માનો પૈસો છે ને આત્માનો દેહ છે? શરીર છે? આ મકાન, આ નવું બનાવ્યું તે મીઠાભાઇનું મકાન છે? આહાહા! એ તો પુદ્ગલનું છે. એ ક્યાં તેનું છે. **'જેમ આત્માનું જ્ઞાન હોવાથી જ્ઞાન તે આત્મા છે.'** એ પર્યાય છે કે દ્રવ્ય છે? અહીંયાં જ્ઞાન એટલે ત્રિકાળી ન લેવો. પણ આત્માનું જ્ઞાન હોવાથી, જે પ્રગટ થતું જ્ઞાન જેને લક્ષણ કહેવામાં આવે તે આત્માનું છે. જ્ઞાન શાસ્ત્રનું ન હોય. જ્ઞાન પ્રતિમાજીનું ન થાય. પ્રતિમાજીનું જ્ઞાન જ ન થાય. જ્ઞાન તો આત્માનું જ થાય છે. પણ પ્રતિમાજી નિમિત્ત દેખીને પ્રતિમાજીનું જ્ઞાન થયું, એમ વ્યવહાર કરવામાં આવે છે. તો ચાલો

વિચારીએ, કે જ્ઞાન પ્રતિમાજીનું થયું છે કે આત્માનું? બોલો.

હેં? આ શું? હું રોજ દર્શન કરવા જાવ છું તો પ્રતિમાજી તો મને જણાય છે. આહા! એ તારી થોડીક ભૂલ છે. થાય છે નિજ પ્રતિમાનું જ્ઞાન અને ભાસે છે તેનું જ્ઞાન. આહાહા! સમજવા જેવી વાત છે. સમજાય એવી છે. સમજશે માટે શાસ્ત્ર લખ્યું છે કે નહીં સમજે માટે? ભલે થોડા સમજે. એનું કાંઈ નહીં. પણ સમજશે માટે શાસ્ત્ર લખાણા ને? કે કોઈ નહીં સમજે માટે શાસ્ત્રો લખી નાખ્યા? જરા સૂક્ષ્મ તો છે. વિષય થોડો સૂક્ષ્મ તો છે. પણ અહીંયાં તત્ત્વની રુચિવાળા જીવો છે એટલે સમજાશે. ન સમજાય એવું કાંઈ નથી.

'જેમ આત્માનું જ્ઞાન હોવાથી જ્ઞાન તે આત્મા જ છે.' એ પર્યાય નથી. જ્ઞાન તે આત્મા જ છે, અભેદ કરી નાખ્યું. અભેદનયે તે પર્યાયને આત્મા કહેવાય. ભેદનયે પર્યાય છે. પણ પર્યાય દેખાય છે ત્યાં સુધી આત્મા નહીં દેખાય. જોય દેખાય ત્યાં સુધી તો આત્મા ન દેખાય. પણ પર્યાય જણાશે ત્યાં સુધી જાણનારો નહીં જણાય. અને જ્યાં જાણનારો જણાશે ત્યાં પર્યાય નહીં દેખાય. તે પર્યાય પોતે આત્મા થઈ જાય છે. અનુભૂતિ પોતે આત્મા થઈ જાય છે. શ્રુતજ્ઞાન આત્મા થાય છે. ધીમે ધીમે આપણે લેશું તો સમજાશે. બાકી એમાં કાંઈ નહીં. ન સમજાય એ તો કાઢી નાખવું. ન સમજાય એ તો કાઢી નાખવું. આત્માને ન સમજાય તો કોને સમજાય. જેમ આત્માનું જ્ઞાન હોવાથી જ્ઞાન તે આત્મા જ છે. આ પર્યાયની વાત કરે છે. ગુણની વાત નથી. ગુણની વાત કરી, ગુણને આત્મા કહેવો એ દૃષ્ટિના વિષયમાં અભેદ કરીને આત્મા કહ્યો. એ જ્ઞાન-લક્ષણ લઈ લીધું.

અહીંયાં તો પર્યાય જ્ઞાયકને જાણે છે માટે પર્યાય તે આત્મા છે, જ્ઞાયક થઈ જાય છે. પર્યાય રહેતી નથી. આહાહા! **'જેમ આત્માનું જ્ઞાન હોવાથી જ્ઞાન તે આત્મા જ છે. (-જુદું દ્રવ્ય નથી);'** લ્યો! જ્ઞાન અને આત્મા જુદા નથી. જેમ સફેદ અને યૂનો, એ બે વસ્તુ છે કે એક? એક જ વસ્તુ છે. સફેદ કહો કે યૂનો કહો, બેય એક જ વસ્તુ છે. ગુણભેદથી તેને સફેદ કહેવાય અને અભેદથી તેને યૂનો કહેવામાં આવે. એમ ગુણભેદથી જે જ્ઞાનની પર્યાય આત્માને પ્રસિદ્ધ કરે છે, તેને જ્ઞાનની પર્યાય પણ કહેવાય અને અભેદથી તેને આત્મા કહેવાય. આહાહા!

એ જ્ઞાનની પર્યાય જણાય છે તે વ્યવહાર છે અને એ જ્ઞાનની પર્યાયમાં પરપદાર્થ જણાય છે તે અજ્ઞાન છે. હાયા! હાયા! વ્યવહાર ગયો અમારો? કહે તારો વ્યવહાર હોય નહીં તને. આહાહા! મહાઅર્પૂર્વ સમયસાર શાસ્ત્ર છે. એવી કોઈ અલૌકિક પળે આ શાસ્ત્ર લખાઈ ગયું છે, કે જે આજ સુધીમાં ઘણા જીવોને સમ્યગ્દર્શનમાં મુખ્યપણે નિમિત્ત થયું છે. પૂજ્ય ગુરુદેવને આ શાસ્ત્ર નિમિત્ત થયું એ તો આપણે બધા જાણીએ છીએ. પણ પૂર્વે ટોડરમલજી સાહેબ, રાજમલજી, બનારસીદાસજી, દીપચંદજી, ઘણા ઘણા વિદ્વાનો, જ્ઞાનીઓ થઈ ગયા, તેમને સમયસાર શાસ્ત્ર નિમિત્ત થયું છે. કોઈ અતિશય છે. આ શાસ્ત્રમાં કોઈ અતિશય છે. હે ગ્રંથાધિરાજ! તારામાં ભાવો બ્રહ્માંડના ભર્યા. આહાહા! ગ્રંથાધિરાજ, ગ્રંથ નહીં પણ ગ્રંથનો અધિપતિ. આહાહા! હે ગ્રંથાધિરાજ! તારામાં ભાવો બ્રહ્માંડના ભર્યા. અને મારામાં પણ ભાવો બ્રહ્માંડના ભર્યા, એમ તે બતાવ્યું અને મેં જાણ્યું, તો મારામાં પણ ભાવો બ્રહ્માંડના છે, એમ અનુભવમાં આવ્યું. આહાહા!

'જેમ આત્માનું જ્ઞાન હોવાથી જ્ઞાન તે આત્મા જ છે...' પર્યાય નથી. સફેદ છે તે યૂનો જ

છે. સફેદ છે એ તેની પર્યાય છે, એમ કહેવું તે વ્યવહાર છે. પણ એ વ્યવહાર પણ અભૂતાર્થ (છે). એને પણ અભેદ કરીને યૂનો તો યૂનો જ છે. જુદું દ્રવ્ય નથી. દ્રવ્ય અને પર્યાય એક છે, એક સત્તા. દ્રવ્યથી પર્યાય જુદી નથી. દૃષ્ટિ અપેક્ષાએ ભિન્ન અને જ્ઞાન અપેક્ષાએ અભિન્ન. આ સ્યાદ્વાદ છે, આ અનેકાંત છે. આહા!

'આવો તાત્વિક સંબંધ...', લ્યો! આવો તાત્વિક સંબંધ. જેનું જે હોય તે તે જ હોય. જેમ જ્ઞાન આત્માનું હોવાથી જ્ઞાન તે આત્મા જ છે, એ એનો તાત્વિક સંબંધ. અંદરનો સંબંધ તેને તાત્વિક સંબંધ કહેવામાં આવે છે. બહારની સાથે સંબંધ કર્યો, એ વ્યવહાર પણ નથી પણ અજ્ઞાન છે. નિશ્ચય જાણ્યા પછી વ્યવહાર આવે, એ પછીની વાત છે. આહાહા!

'આવો તાત્વિક સંબંધ જીવંત (અર્થાત્ વિદ્યમાન) હોવાથી...' વિદ્યમાન હોવાથી અનાદિઅનંત. આ સંબંધ છૂટતો જ નથી. આત્માનું જ્ઞાન કદી આત્માથી જુદું પડી શકતું નથી. અને જે જુદું પડે છે તે આત્મા નથી. શરીર જુદું પડે છે માટે શરીર આત્મા નહીં. કર્મ જુદાં પડી જાય છે માટે કર્મ આત્મા નહીં. પુણ્ય-પાપના પરિણામનો અભાવ થાય છે માટે તે આત્મા નથી. પણ આત્માનું જ્ઞાન ને આત્મા એ કદી જુદા પડી શકે નહીં. યૂનો અને યૂનાનો સફેદ સ્વભાવ એ કદી જુદાં પડી શકે નહીં. ભીંત જુદી પડી શકે પણ યૂનાનો સફેદ ભાવ એ યૂનાની સાથે તન્મય છે. તેમ આત્મા અને આત્માનું જ્ઞાન એ તાદાત્મ્ય છે. તન્મય છે. માટે જ્ઞાન એ આત્માનું છે.